

Knjižne ocene

Wörterbuch der deutschen Volkskunde, ustanovitelja Oswald A. Erich in Richard Beitzl, tretja izdaja, predelal Richard Beitzl s sodelovanjem Klausja Beitzla, Alfred Kröner Verlag, 1974, Stuttgart, 1005 str.

Medtem ko pri nas že leta gojimo tiho željo in v zadnjem času tudi že bolj aktivno delamo, da bi prišli do svojega etnološkega slovarja, do koristnega priručnika v stroki, moramo poročati o tretji izdaji Slovarja nemške etnologije. Ta nova predelana izdaja je izšla 19 let po drugi izdaji (1955), prva izdaja pa je izšla leta 1936 in močno odseva čas in ideologijo te dobe v Nemčiji. Druga izdaja nam je bila že dolga leta poznana, v tretji pa so v veliki meri vključena tudi nova dognanja in etnološka literatura iz Zvezne republike Nemčije, Švice in Avstrije. Avtorja sta že v uvodu zapisala, da najdemo v slovarju komaj kakšno geslo, ki ni bilo predelano ali dopolnjeno, skrajšano ali razširjeno. Zato, da sta pridobila prostor za nove izpopolnitve, sta mnogo črtala, vse kar po njenem kriteriju ni bilo bistvenega za etnologijo oziroma vse, kar je imelo zanju le „muzejski pomen“.

Nad 200 novih gesel z novimi dognanji in pojmovanji v stroki je prišlo v novo izdajo. Čeprav imamo ob prebiranju besednjaka vtis, da premalo dosledno sledi novim usmeritvam v zahodnonemški etnologiji, najdemo kljub temu številne nove pojme, ki jih prejšnji izdaji še nista imeli. Nova izdaja je razširjena z novimi pojmi predvsem še v poglavju o šegah (društva, šole, bonton, homopatija, Ocktoberfest, Kilianifest) pri pripovedkah in pravljicah najdemo povsem na novo napisane posamezne pojme in tudi mnoga gesla so nova. Razširjena so gesla za ljudski ples in igro (Moriski, Steirescher, vic, kriminalka, časopis). Povečalo se je število pojmov o materialni kulturi, s področja ljudske umetnosti so bili razširjeni številni pojmi ali pa na novo napisani kot na primer: zidni okras, fotografija, inventar, ikonografija.

Tudi k splošnim vprašanjem etnologije kot znanstvene vede in sorodnih ved, so bili dodani novi pojmi in nova gesla. Tako najdemo v novem slovarju že pojme, ki smo jih močno pogrešali že v drugi izdaji, kot na primer: antropologija, parapsihologija, Völkerkunde, folklor, inovacija, delavec, industrija, tehnični svet, civilizacija, domovina, ljudstvo, film, radio, televizija, muzej na prostem itd.

Našega bralca pa preseneti, da v novi izdaji ne najde gesel kot so: sociologija, struktura ali strukturalizem, skratka pojmov, ki so danes močno upoštevanji v sodobni nemški „Volkskunde“. Vse to pa je jasno zgovoren dokaz tradicionalne etnološke usmeritve avtorjev. Kljub temu pa je nova izdaja besednjaka lahko tudi koristno pomagala za spoznavanje etnologije nemško govorečih dežel, s katerimi smo imeli v pretekli zgodovini mnogo skupnega.

Nekatera gesla so opisana obširno, kot na primer: streha, vas, železo, barva, pust, novo leto, rojstvo in še nekatera druga, da so to že prave krajše razprave. K posameznim geslom je na koncu dodana obširna literatura, tudi novejša izpred nekaj let, toda to spet ne povsod. Pri posameznih geslih so tako kot stare formulacije ostale tudi le stare navedbe literature. Na primer: za Kitsch, kjer je navedena kot zadnja literatura H.L. Zankel, Kunst, K. u. Werbewirkung iz leta 1966. Toda tudi po tem času je v Nemčiji izšlo več razprav o kiču, če že drugega ne, bi lahko avtor navedel vsaj Gert Richterjev Kitsch – Lexicon von A bis Z, Bertelsmann Lexicon Verlag, 1970 ali Jusche Zoeller „Ich liebe dem Kitsch, Südwest-Bibliothek ali pa v nemščino preveden Gillo Dorfler „Der Kitsch“, Verlag Ernst Wasmuth. Podobne pripombe pa bi lahko zapisali še ob nekaterih drugih geslih.

Boris Kuhar

Zbornik radova Etnografskog instituta, knj. 7. Ur. Mirko R. Barjaktarović. Beograd 1974. Etnološka proučavanja derdapskih naselja II. Izdal Etnografski institut Srpske akademije nauka i umetnosti. Str. 127, sl. 21, 1 zemlj..

Zbornik obsega sedem kratkih razprav – izdajatelj se v uvodu opravičuje, da je obseg omejen zato, ker ni bilo potrebnih sredstev za tisk s področja prehrane, noše, družine in zakona, šeg, verovanj, plesov in ljudske medicine prebivalstva derdapskega območja. Vzrok raziskav so velika dela v Zeleznih vratih, predvsem pa prave geografske spremembe, saj je bilo za preselitev in poplavljenje določenih cela vrsta naselij in vasi.

Raziskovalci so se s svojim delom ukvarjali od 1965 do 1970. Za drugi zvezek so razprave prispevali: B. Vlahović (dve razpravi), J. Arandelović-Lazić, N. Pantelić, S. Zečević, O. Mladenović in M. Dragić. Avtorica Breda Vlahović se v svojem prvem prispevku ukvarja z tradicionalno prehrano derdapskega prebivalstva in obravnava sodobno stanje. Na obravnavanem območju živi mestno in kmečko prebivalstvo ali, bolje povedano: prebivalstvo, ki se preživlja z živinorejvo, poljedelstvom in z dejavnostmi v mestu (industrijski delavci, obrtniki, ribiči in brodarji). Pri nadaljnji obravnavi prehrane pa se avtorica z naštetimi socialnimi skupinami ne ukvarja in ne išče v načinu prehrane med njimi niti skupnih niti razlikovalnih elementov. Prehrano sedanjega časa ilustrira z navedbami glavnih

prehrambenih artiklov in njihovo porabo. Osnovno živilo živinorejskih prebivalcev so mleko in mlečni izdelki, najpogosteje sir, ki ga izdelujejo doma. Pomembna hrana so bile včasih ribe, ki so jih pripravljali na več načinov, sveže, še več pa so jih konservirali, kar počno še danes, vendar v veliko manjšem obsegu. Dopolnilo vsakdanji prehrani pomeni zelenjava z domačega vrta.

Glede na spremembe v ekonomskem in socialnem življenju, ki jih je doživelo prebivalstvo ob Donavi še pred letom 1965, bi morda kazalo povedati kaj več o načinu prehrane, o spremenjenem urniku, o novih jedeh, o navadah ob jedi in podobno, saj so kruh, mleko, sir in meso preveč običajna jedila, da bi jih imeli za značilnost kakega kraja, razen če jih vzamemo kot nespremenjeno značilnost živinorejskega gospodarstva. Toda v razpravi so že v začetku omenjeni tudi mestni prebivalci in prišleki.

V naslednjem prispevku se Jelena Arandelović-Lazić ukvarja z nošo prebivalcev Đerdapa. To je tudi edini prispevek, ki ima pregleden zemljevid raziskovanega ozemlja. V poglavjih so podani deli moške in ženske noše po posameznih etničnih skupinah, v celoti pa je to bolj historičen pregled po literaturi kot prikaz današnjega stanja. avtorica pove, da se je stara noša ohranila vse do današnjih dni, vendar ne omeja priložnosti, ob katerih bi se tako oblačili.

Detajlno, statistično in številčno podkrepljeno stanje ob raziskavah pa nam podaja razprava Nikole Pantelića: Prispevek k proučevanju zakona in družine med prebivalstvom đerdapskih naselij. Ugotovljena dejstva so predstavljena nedvoumno v točno določenem času: še vedno obstoje stare šege ugrabitve nevest (z vednostjo staršev ali brez) veliko je številu zakonov brez formalne poroke, številni so mladoletniški zakoni brez formalne poroke in torej precej nezakonskih otrok. Poroke so lahko naknadne. Šega „domazetstva“ je še vedno znana (ženin se priseli na nevestin dom). Skratka — vse te tradicionalne oblike zakonskega in družinskega življenja so preveč trdovratne, da bi se bile umaknile novim oblikam, ki jih prinaša bližina povečanega industrializiranega okolja in zelo konkretno in vedno pogostnejše mešanje delavcev iz elektrarne (domačinov ali prišlekov) z domačimi kmečkimi dekleti. Za ta dekleta so fantje z rednimi prejemki mnogo bolj zaželeni od domačih kmečkih fantov, običajen pojav za današnje čase tudi drugod. Večje spremembe so opazne v upadanju števila družinskih članov, kar pomeni ne samo zmanjšanje števila otrok, marveč tudi ločitev po generacijah, skratka družinskih zadrug na tem področju ni več. Gradnja Đerdapa je med drugim povzročila in pospešila razslojevanje družine.

B. Vlahović je tudi avtorica razprave o šegah prebivalcev v naseljih đerdapskega območja. Zapise je zbirala pet let in nam faktografsko predstavlja posamezne šege življenjskega ciklusa, letne in delovne in na koncu še „slavo“. So res zelo številne in se po avtoričinih ugotovitvah ne razlikujejo bistveno od šeg, ki jih poznajo prebivalci drugih območij severovzhodne Srbije. Pri posameznih šegah se spreminjajo le nekateri detajli, sestavine, zrahljajo se pravila. Pri opravljanju obrednih del „slave“ se zaradi spremenjenih družbenoekonomskih razmer spremeni tudi delitev moških in ženskih opravil — mož je zaradi zaposlitve odsoten, pa prevzame žena njegov del v „slavi“. Po besedah B. Vlahović lahko sklepamo, da so šege na đerdapskem ozemlju kljub raznovrstnim spremembam, ki so jim podvrženi prebivalci, razmeroma dobro nasidrane in večinoma še dobro ohranjene, tako da jih brez posebnih težav prenašajo v nove domove. Še čez daljši čas bo spet mogoče ugotavljati spremembe.

Slobodan Zečević nas seznanja s ljudskim praznovanjem med prebivalci Đerdapa, njegova študija ima podnaslov: Verovanja v mitološka bitja. V uvodu razloži, da se bo omejil le na registracijo najbolj zanimivih verovanj, ki jih bo skušal istočasno še genetsko razložiti. Tako zvmemo o bitjih, ki so svojo moč dobila že zaživa ali po smrti („talason“, ki je še do nedavna čuval poštno poslopje v Dolnjem Milanovcu, ali kako so si včasih pomagali s koščkom telesca umrlega nezakonskega otroka, da so se ubranili svoje smrti), avtor nam razlaga demone prirode (npr. „vampirje“) bitja, ki vplivajo na človeške usode, in druga mitološka bitja, ki krojijo dejanja in nehanja v zasebnem življenju đerdapskih prebivalcev. Razprava je resda poštena informacija o nenavadnih različnih bitjih, ki jih poznajo (so jih poznali?) tamkajšnji prebivalci, ne pove pa skoraj ničesar, kolikšna je še danes vloga praznovanja.

Po dveletnem raziskovanju (od 1968 do 1970) je Olivera Mladenović v razpravi z naslovom Ljudski plesi đerdapskega prebivalstva zbrala obilno gradivo s področja ljudskih plesov, kakšni so, kje jih plešejo, kdaj in kdo. Kljub temu, da je tudi ta del ljudske kulture zelo globoko vsajen v vsakdanjost đerdapskega prebivalstva, so opazne spremembe, ki jih je avtorica vestno zabeležila, razložila in jim tudi poiskala vzroke. Kot priča dogajanja, ki ga je sama opazovala, je svoje opazovanje prenesla na bralca na tak način, da postane sam priča spremembam, ki se dogajajo v času, v katerem živi. Svoje izsledke je primerjala z rezultati ankete iz leta 1948. Nekdaj so plesali za različne praznike, na svatbah, na pogrebih, za sedmimo in podobno. Priložnosti za ples so ostale iste in so se pravzaprav še povečale, oziroma so nekateri novi prazniki (npr. 8. marec) prevzeli mesto drugih praznikov s podobno vsebino („babji dan“). Tehnika plesanja, izbira plesov, skratka koreografija, je nespremenjena in zelo

trdovratna. Nanjo ne vplivajo niti prišleki iz drugih krajev. Na področju Đerdapa je namreč edini ples „kolo“, z inačicama „vlaško kolo“ ali „čtvorka“. Če kdo poskuša karkoli drugega, se čez čas ples zlepa ali zgrda — domači fantje tuje plesalce, ki mešajo ples, tudi pretepejo — spet spremeni v kolo. Najbolj opazne so spremembe v večji izbiri glasbe pod vplivom radia in gramofonskih plošč. Najstarejše mesto za plesanje kola je bil prostor pred cerkvijo, ob domačih svatbah pa na dvorišču ali zaprti prostori. V času med dvema vojskama so se za cerkvene in posvetne praznike navadili plesati v „kafani“. To je ostalo še zdaj, in bo, kot kaže, ostalo tudi v novih naseljih. Kljub gradnji novih kulturnih domov ali gledališč ali podobnih namenskih zgradb se ljudje najraje zbirajo v „kafanah“.

V prispevku Milodraga Dragiča (Ljudska medicina s poplavnega đerdapskega območja) preberemo, da so zelo podrobna raziskovanja pokazala, da so prebivalci sicer poznali zdravilna zelišča, a jih niso veliko uporabljali. Šele v novejšem času, po drugi svet. vojski, je opaziti večjo razširjenost in uporabo fitoterapije. Neprimerno več pa se ukvarjajo v teh krajih s tako imenovano magično ljudsko medicino, z vraževerjem. Po vsem povedanem lahko z avtorjem sklepamo, da tudi velike ekonomske in socialne spremembe med prebivalstvom niso vplivale, da bi se ljudje odrekli zagovorom in vražam. Prispevku je dodan spisek zdravilnih rastlin, znanih na raziskovanem območju, gotovo dragocen dokument za prihodnje raziskave.

Zbornik je izšel pod enotnim podnaslovom (Etnološka preučevanja đerdapskih naselij), prispevki so bili zato ubrani na isti imenovalec, vsaj namen začetnih raziskovanj je bil enak: dokumentirati dano stanje v določenem časovnem obdobju pred večjo geografsko spremembo. Seveda so že precej časa pred temi etnološkimi raziskavami prebivalci doživljali nenavadne dogodke za njihov vsakdan, saj je đerdapski projekt zahteval dolgotrajne priprave, raziskave pa so se začele tako rekoč v zadnjem trenutku, tik pred poplavljanjem. Novi industrijski objekti so sprožili preusmeritev agrarnega in živinorejskega načina življenja starih prebivalcev, ne da bi to sami želeli, postopoma so se morali prilagajati novim razmeram. Raziskovalna dela, katerih rezultat je zbran v pričujočem zborniku, so glede na vsaj približno enak namen dokaj različna. Obravnavano ozemlje je narodnostno mešano (Srbi, Romuni, Romi), kar pa iz prispevkov ni vedno razvidno in tako lahko domnevamo, da je kulturna slika vseh etničnih skupin tako homogena, ali pa so razlike med srbskim, vlaškim in romskim prebivalstvom tako malenkostne, da jih ni vredno upoštevati.

Tanja Tomažič

Vlasta Domačinović, Škrinje od tesanih dasaka u Jugoslaviji, Vinkovci 1977. Strani 74, slik 14, priloge 2, tabel 12, karti 2.

Delo je izšlo kot četrti zvezek v seriji „Slavonsko nasleđe“, ki jo izdaja Samoupravna interesna skupnost kulture občine Vinkovci z namenom, da pripomore k valorizaciji slavonske dediščine in poudari prispevek Slavonije k ljudski kulturi.

Avtorica v uvodu pove, da je razprava o tesanih skrinjah nastala kot njeno magistrsko delo na Odseku za etnologijo Filozofske fakultete v Zagrebu v letih 1962–1965. Za pričujočo objavo je delo le neznatno dopolnjeno z novejšo literaturo, objavljeno oš tedaj do danes. Upoštevane so skrinje iz vse Jugoslavije, poudarek pa je na skrinjah z območja Vinkovcev, zakaj prav tamkajšnje skrinje so tako po konstrukciji kot po okraševanju izredne. Za karto Jugoslavije je uporabljena temeljna karta Etnološkega atlasa Jugoslavije.

Skrbno zbrano in obdelano gradivo je v delu predstavljeno po poglavjih, ki nas seznanjajo s konstrukcijo tovrstnih skrinj, z njihovo razširjenostjo, z imeni, funkcijo, proizvodnjo, izvorom pa tudi z okvirnimi podatki o tesanih skrinjah v drugih državah oziroma večjih območjih.

Delo je pregledno; predstavlja pomemben prispevek k strokovni literaturi. Pogrešamo le postavitev skrinje — „nena od najvažnejših predmetov hišnega inventarja“ — v hišo, v bivališče, v vsakdanje okolje ljudi. Z osvetlitvijo skrinje kot delom stanovajske kulture, z njeno valorizacijo v razmerju do drugih predmetov v prostoru bi delo še pridobilo na pomembnosti.

F. Šarf

Kelvin Danaher, Ireland's Vernacular Architecture, Dublin 1975

Knjižica sodi v serijo izdaj, ki prikazujejo življenje in kulturo na Irskem. Namen te serije je seznaniti javnost z etnološkimi in sorodnimi raziskavami in izsledki.

Avtor predstavlja značilnosti domačega stavbarstva in pri tem deli zgradbe v domove, gospodarske in obrtniške stavbe, ob čemer upošteva vse od majhnih koč in zasilnih bivališč do graščin v poznem